

המכון הישראלי לדמוקרטיה

www.idi.org.il

כ' תמוז, תשפ"ג

9 יולי, 2023

לכבוד

ח"כ יעקב אשר, יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה

חברי ועדת הפנים ואיכות הסביבה

הנדון: המחסור במקומות לקבורת שדה

הרחבת קבורת השדה בישראל על מנת להיענות לצרכים ולרצונות העולים מן הציבור מהווה שינוי מגמה במדיניות ההקצאה לשטחי קבורה בישראל. המחסור בקרקע בישראל הוא תוצאה של הגידול באוכלוסייה והצורך בהקצאת שטחים נוספים לבנייה אך גם בשמירה על שטחים ירוקים. הקצאת שטחים נוספים לקבורת שדה, הקצאת קרקע בלתי הפיכה, שלא ניתן יהיה לשנות לעולם, תבוא בהכרח על חשבון צרכים אחרים, מגורים, תעסוקה או שטחים ירוקים. זוהי היענות לצרכי המתים על חשבון צרכי החיים. גם גדולי פוסקי ההלכה מבינים מציאות זו ונתנו את הסכמתם לפתרונות קבורה רוויה המופעלים על ידי חברות קדישא ומאושרים על ידי הרבנות הראשית: "וחי בהם".

מהלך רצוי הוא דווקא העמקת המאמצים התכנוניים והכלכליים ליצירת פתרונות קבורה רוויה בכל בתי העלמין בישראל, הסברה מסיבית בדבר אפשרויות אלה וההיתרים ההלכתיים המלווים אותן ואף הרחבת פתרונות הקבורה האזרחית בישראל המחויבים מכוח החוק.

בישראל נקברו בשנת 2021 כמעט 47,000 איש ואשה, מהם מעל 40,000 נקברו על ידי חברות קבורה יהודיות, כ-1,850 בקבורה אזרחית, ומקרב כ-6,000 נפטרים מוסלמים ונוצרים, כ-17% נקברו ע"י חברות קבורה בעלות רישיון והיתר באופנים קהילתיים ופרטיים. כ-12,400 דונם משמשים לקבורה. עד כה נקברו בישראל מאז קום המדינה קצת מעל 2 מיליון אנשים, רק כרבע מן התושבים העתידיים להיקבר בה ב-75 השנים הבאות. יתר על כן, בישראל מובאים מדי שנה לקבורה גם מספר רב של נפטרים מחו"ל. בשנת 2021 נקברו בישראל 2,646 נפטרים מחו"ל מתוכם 1,606 (61%) אזרחים ישראלים שנפטרו בחו"ל, ו-1,040 (39%) שאינם אזרחים, 75% מהם מצרפת (40%) ומארה"ב (35%). (נתוני דו-שנתון המכון הישראלי לדמוקרטיה לדת ומדינה, 2022).

כבר בשנת 2004 התקבלה החלטת ממשלה (2511) שלפחות 50% מהשטחים המיועדים לקבורה ישמשו לקבורה רוויה, שהיא חסכונית יותר בקרקע 4 המטרים (2*2) הנדרשים לכל נפטר בקבורת שדה. דו"ח מבקר המדינה משנת 2020 מתח ביקורת על המשרד לשירותי דת על שלא עמד ביעדים

אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין

יו"ר של כבוד

יוחנן פלסנר

נשיא

ברנד מרכוס

יו"ר בינלאומי

חברי הוועד המנהל

עו"ד ליאת אהרונוסון

אלי גרוני

פרופ' ורד וניצקי-סרוסי

ד"ר חן ליכטנשטיין

מזל מועלם

שגיר לשעבר סלי מרידור

פרופ' פאדיה נאסר אבו-אלהג'א

עו"ד אבי פישר

ד"ר מיכל צור

יוסי יקוצ'יק

המועצה הבינלאומית

פרופ' רונלד דניאלס, יו"ר

השופטת רוזלי סילברמן אבלה, קנדה

אליזת אברמס, ארה"ב

שגיר לשעבר מרטין אינדיק, ארה"ב

או אפלבוואם, ארה"ב

פרופ' ורנון בוגנוהר, בריטניה

השופטת דורית בניש, ישראל

השופט סטיבן ברייר, ארה"ב

השופט סלים גזבראן, ישראל

ד"ר ג'וזף ג'וזפה, גרמניה

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' מייקל וולצר, ארה"ב

פרופ' רוברט מונקין, ארה"ב

פרופ' לריסטוף מרקשיס, גרמניה

השופט אברהם סופר, ארה"ב

ברט ספטנס, ארה"ב

פרופ' ארווין קוטלר, קנדה

פרופ' גרהרד קטפר, ארה"ב

פרופ' יהודה ריינרץ, ארה"ב

פרופ' גבריאלה שלו, ישראל

סגני נשיא

פרופ' סוזי נבות, מחקר

פרופ' קרנית פלוג, מחקר

ד"ר ישי ג'סיס, פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' איסמעיל אבו סעד

פרופ' תמר הרמן

פרופ' נתן זוסמן [אורח]

פרופ' עמית כהן

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' דניאל סטמון

פרופ' בני פורת

פרופ' יובל פלדמן

פרופ' מרדכי קרמיניצר

פרופ' גדעון רהט

ד"ר תהילה שורץ אלטשולר

פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק ברמון

מזכיר המדינה ג'ורג' שולץ [1920-2021]

שקבעה הממשלה והזהיר ממחסור במקומות קבורה בעתיד (רק כ-21% מהנקברים בשנים 2015-17 נקברו בקבורה רוויה).

בשנת 2017 נדרש המשד לשירותי דת למציאת פתרונות חלופיים התואמים לגישות האורתודוקסיות ביניהם קבורת מכפלה (קבורה של זוג או משפחה זה מעל זה בקבר עמוק), קבורת סנהדרין (קבורה בכוכים בקיר), קבורת רמה (קבורה במבנה רב-קומות) וקבורת-על (העמקת קבר בדיעבד לקבורת מכפלה). באלה ניתן לקבור בין פי 2.5 לפי 5 מתים בדונם (כ-600 מתים בקבורת מכפלה, כ-750 בקבורה רמה וכ-1,300 בקבורת סנהדרין) לעומת כ-250 הנקברים בדונם בקבורת שדה. בנוסף, בקבוצת יבנה קברו לאחרונה לראשונה ב"קבורת ארץ ישראל" ("ליקוט עצמות" לארון קטן או מערת קבורה לאחר שנה מקבורת השדה) שהיתה נהוגה בתקופת המשנה והתלמוד והיא חסכונית בקרקע (כ-3,500 מתים לדונם), זולה וידידותית לסביבה. קבורה זו עדיין אינה מאושרת על ידי הרבנות הראשית ומרבית חברות הקדישא, למרות שנהגה בעבר בקרב המנהיגות היהודית ההלכתית.

אפשרויות הקבורה הרוויה הביאו לעלייה עקבית בשיעור הנקברים בקבורה רוויה, אשר עלה ל-33.5% מבין כלל הנקברים בשנת 2022, ובירושלים – אף חצה את סף 50 האחוזים (נתוני מרכז המידע והמחקר של הכנסת שהוצגו בוועדת הפנים ב-22.2.23). יצירת ההיענות של משפחות הנפטרים לקבורה הרוויה נוצרה בעזרת תמריץ כלכלי: בעוד הקבורה הרוויה ניתנה חינם על חשבון הביטוח הלאומי או בזול יחסית (בקנייה בחיים או בהעדפה של בית עלמין מסוים), קבורת השדה (במקומות בהם היתה אלטרנטיבה של קבורה רוויה) עלתה ממון רב. תמריץ מוצע נוסף מצוי במרחק מן העיר. בעוד הקבורה הרוויה זמינה בבתי עלמין שליד מרכזי ערים, קבורת השדה דורשת נסיעה לפריפריה. עליית מספרי הנקברים בקבורה רוויה מביא למודעות תרבותית לאפשרות זו, המגובה בפסקי דין הלכתיים, וכך ליצירת 'הרגל' אשר עשוי לשנות את העדפתו של הציבור לקבורת שדה לאורך זמן.

בסקר שנערך במסגרת דו-שנתון לדת ומדינה 2022 במכון הישראלי לדמוקרטיה נשאל הציבור היהודי על העדפותיו ביחס לשיטות הקבורה בישראל. ביחס לקבורת מכפלה, שהיא קבורה זוגית או משפחתית בתוך קבר הנחזה כלפי חוץ כקבורת שדה, ענו 51% מן הציבור כי בבוא היום, לאחר 120, יסכימו להיקבר כך. 29% התנגדו. לגבי השיטות האחרות, לא נצפה הבדל של ממש בין השיטות המאושרות על ידי הרבנות הראשית - קבורת סנהדרין בכוכים וקבורה רמה במבנה רב קומות, לבין 'קבורת ארץ ישראל-ליקוט עצמות'. לגבי כל אלה קצת פחות משליש הציבור מסכים להיקבר כך (קבורת סנהדרין – 30% מסכימים ו-47% מתנגדים, קבורה רמה – 33% מסכימים ו-42% מתנגדים, קבורת ארץ ישראל – 29% מסכימים ו-41% מתנגדים). בחלוקה לפי הגדרה דתית – ההסכמה לשיטות המגוונות מגיעה מצד הציבור החילוני ואילו ההתנגדות הנחרצת מגיעה מצדם של החרדים. הציבור המסורתי מתנגד יותר מאשר הציבור הדתי, אשר דווקא מסכים באחוזים גבוהים יותר לשיטות הקבורה הרוויה. הנתונים מראים כי ישנה עבודה הסברתית רבה, אולם כי הציבור כבר הלך כברת דרך ביחסו לקבורה הרוויה ובהינתן מצוקת הקרקע הכבדה – ידרש לצעוד עוד בכיוון זה.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

העמדת קבורת שדה לכל דורש בסמיכות למקום מגוריו פוגעת במוטיבציה העיקרית של משפחות הנפטרים לבחור בקבורה הרוויה ומסיגה לאחור את כל הפתרונות החלופיים שנוצרו במאמצים לאורך השנים האחרונות. זוהי הרחבה בפועל של המקומות המיועדים לקבורה בישראל, והעדפה של המתים על חשבון החיים, החלטה שתפגע בכלל הציבור.

בברכה,

עו"ד שלומית רביצקי טור-פז

מנהלת מרכז ג'זאן וארווין ג'ייקובס לחברה משותפת